

Viktor KOROLENKO
Mykolaiv

ROLE OF FOLK AND DOMESTIC PEDAGOGICS IN THE PROCESS OF MORAL'N'NOGO OF EDUCATION OF SCHOOLBOYS

In the article examined to the feature of influence of folk and domestic pedagogics on the process of moral education of children of school age; strategy of moral education of rising generation is built on competent basis and foresees the increase of moral level of students (moral knowledges and practical use them in the life). The results of the conducted research specify on the necessity of the use in the process of moral education of elements of folk pedagogics, which are instrumental in aspiring of growing up personality to moral perfection.

Key words: moral, conduct, value, terms, education, forming, traditions.

Виктор КОРОЛЕНКО
г. Николаев

РОЛЬ НАРОДНОЙ И СЕМЕЙНОЙ ПЕДАГОГИКИ В ПРОЦЕССЕ МОРАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ ШКОЛЬНИКОВ

В статье рассматриваются особенности влияния народной и семейной педагогики на процесс морального воспитания детей школьного возраста; строится стратегия морального воспитания подрастающего поколения на компетентной основе и предусматривает повышение морального уровня учеников (моральных знаний и практического использования их в своей жизни). Результаты проведенного исследования указывают на необходимость использования в процессе морального воспитания элементов народной педагогики, которые способствуют стремлению подрастающей личности к моральному совершенствованию.

Ключевые слова: мораль, поведение, ценность, условия, воспитание, формирование, традиции.

Стаття надійшла до редколегії 20.12.2015

УДК 177.1

Оксана КОСТАЩУК
м. Чернівці
oksana2909a@mail.ru

КАТЕГОРИЯ ЧЕСТИ: ФИЛОСОФСКО-ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розкрито філософський та етичний підходи до трактування поняття «честь». На основі аналізу праць зарубіжних та вітчизняних філософів-просвітителів виокремлено основні критерії честі особистості такі, як: моральність, розумність й свобода формування думок, свобода й відповідальність творення власного «Я», самовдосконалення й самокерування.

Значення феномена честі, автор визначає, з одного боку, функціями гуманітаризації суспільства, з іншого – алгоритмом та логікою розгортання у соціокультурному просторі. Стверджуючи, при цьому, що честь є тим самим ціннісним ідеалом, який зумовляє цілісність та гармонійність існування соціальної системи і буття людини загалом.

Ключові слова; честь, філософська думка, мораль, свідомість.

У зв'язку із суспільно-політичною ситуацією в українському суспільстві, зниженням моральності в регуляції суспільних відносин, виникненням суперечності між вимогами з боку держави до моральності особистості та відсутністю методичних засад ґрунтового морального виховання, необхідністю відродження в житті суспільства моральних норм міжособистісної взаємодії – проблема виховання честі особистості набуває особливого значення. Честь виховується на основі фор-

мування низки особистісних якостей і сприйняття системи цінностей, які домінують у суспільстві.

Проблема честі набуває нового актуального змісту як духовного феномена моральної сфери особистості, що робить можливим співіснування людей у складі однієї соціокультурної групи. Значення феномена честі визначається, з одного боку, функціями гуманітаризації суспільства, з іншого – алгоритмом та логікою розгортання у соціокультурному

просторі. Честь є тим ціннісним ідеалом, що зумовлює цілісність та гармонійність існування соціальної системи і буття людини.

Актуальність нашого дослідження, з одного боку, зумовлюється фрагментарністю висвітлення окресленої проблеми та необхідністю комплексного підходу до її розкриття. З іншого боку, в умовах соціально-економічних та політичних змін в Україні, які передбачають активний пошук нових шляхів підвищення ефективності виховання підростаючого покоління, саме честь є показником моральності та духовності суспільства.

Категорія честі як явище культури розглядалось ще з часів античності, тож має різноманітну інтерпретацію в межах філософії як науки і представлена в працях Аристотеля, Платона, Канта, Гегеля та ін. Окремі аспекти проблеми виховання честі людини знаходимо у радянській філософії, зокрема, у працях Л. М. Архангельського, В. А. Блюмкіна, О. Г. Дробницького, І. Р. Стремякової, А. І. Титаренка, О. Ф. Шишкіна та ін., у яких проаналізовано цілий комплекс питань, пов'язаних з виникненням і розвитком категорії честі та гідності.

Провідні дослідження, здійснені в межах сучасної філософії, характеризуються ціннісним презентуванням феномену честі як універсального структуранта та регулятора людської поведінки.

Зважаючи на актуальність поставленої проблеми, метою нашого дослідження є розкриття феномену честі крізь призму аналізу її етичного та філософського аспектів.

У межах філософії та етики категорія честі розглядається як особлива властивість особистості, що виявляється передусім в усвідомленні та переживанні нею своєї соціально-психологічної цінності та індивідуально-психологічної самоцінності як об'єкта і суб'єкта культури.

«Честь» як категорія етики розкриває моральне ставлення людини до себе, а також ставлення до неї з боку інших людей і суспільства загалом. Честь виражає уявлення про безумовну цінність кожної людини, яка прагне до самореалізації у майбутньому. Визнання честі впливає з принципу рівності всіх людей у моральному розумінні та права на повагу незалежно від соціального статусу [10, 115].

У тлумачних та енциклопедичних словниках поняття «честь» розкривається через наступні характеристики: позитивна якість, моральна цінність людини, повага до себе, усвідомлення своїх прав.

Так, наприклад, у словниках з етики наголошується на тому, що усвідомлення людиною своєї честі є формою самосвідомості й самоконтролю, на якій базується вимогливість до себе. Становлення та підтримка честі передбачає здійснення відповідних моральних вчинків. У цьому сенсі розуміння честі є одним із способів усвідомлення людиною власної відповідальності перед собою. З іншого боку, честь особистості вимагає поваги з боку оточуючих, визнання певних прав і можливостей.

Отже, честь, як категорія етики – це, насамперед, моральне ставлення людини до себе і ставлення до неї з боку суспільства, що виявляється в усвідомленні власного соціального статусу, роду діяльності й моральних заслуг.

Енциклопедичний словник з філософії феномен честі розглядає як певну моральну якість особистості, тісно пов'язану з такими поняттями як благо, повага, слава, совість та зовнішня оцінка. Честь – це, з одного боку, комплексне морально-етичне та соціальне поняття, пов'язане з оцінкою особистісних якостей людини (вірність, справедливість, благородство) та сприймається як відносно стійке поняття, що виникло в результаті відповідних культурних і соціальних традицій. З другого боку – це почуття, яке властиве людині, невід'ємна частина її індивідуальності [11, 435].

Аналіз праць вчених свідчить про те, що феномен честі, розглядається, як поняття моральної свідомості, цінність, що є предметом вивчення й дослідження ще з давніх часів представниками різних наукових напрямків. Зокрема, педагоги і психологи розглядають честь як певне почуття людини; філологи досліджують її в аспекті морально-естетичної лексики. Філософи ж, розглядають честь як культурно-антропологічний феномен.

Але в якій би іпостасі не виступала честь, вона є історичною категорією, що свідчить про таку важливу якість її правового статусу, як можливість її зміни на тому чи іншому етапі розвитку суспільства стосовно суб'єктивних прав і обов'язків її носіїв. Не випадково

деякі вчені розкривають феномен честі крізь призму історичної ретроспективи.

Здійснюючи короткий історичний еккурс до розкриття сутності досліджуваного феномену, зазначимо, що поняття «честь» зустрічається ще у досократиків (Гомер, Гесіод, Солон, Фалес, Піттак, Геракліт, Піфагор). Головним «мірилом» честі виступають зовнішні по відношенню до особистості якості: суспільний стан, походження, багатство, рід занять тощо. Осмислюючи таке ставлення до найвищих людських чеснот, Геракліт зазначав, що основною якістю людини є її внутрішня здатність до мислення та пізнання, що є спорадичними до гідності [2, 76].

Вивчення феномену честі також знаходимо у софістів (Протагор, Горгій, Гіппій, Продик, Антифонт, Лікофрон), які започаткували релятивістський підхід у розумінні сутності досліджуваного поняття. Згідно з яким немає абсолютної істини та об'єктивної цінності в досягненні поняття «честь». Проте навчання цим добродіям, на думку Протагора, є основним завданням виховання. Честь людини виявляється не тоді, коли за її вчинками споглядають інші, а тоді, коли вона є непомітною для інших і відома лише самій особистості [2, 78].

Античні філософи виокремлювали різноманітні аспекти честі і гідності. Так, наприклад, Демокріт зводив трактування честі до внутрішньої мотивації й саморегуляції людини, говорячи, при цьому, про внутрішній аспект честі, внутрішню моральну позицію людини. Філософ зазначав, що «Честь є вищим благом особистості. Не людина існує для честі, а честь для неї, у ній особистість самостверджується. Чесна і нечесна людина, стверджував він, пізнається не лише за вчинками, але й бажаннями» [11, 315].

На відміну від Демокріта – Платон говорив про зовнішню сторону честі, визначаючи сором як страх перед суспільною думкою.

Аристотель розглядав честь як критерій одного із способів розділення матеріальних благ. На його думку, «почуття власної честі» закладено за змістом і вживанням у понятті «гордість», що визначене передусім ставленням людини до інших [1, 97].

За Сократом, честь є здатністю людини розумно й морально керувати своїм життям, а відтак процвітати в ньому. Говорячи психологічною термінологією, можна сказати, що

філософ пов'язував честь людини з розвитком її моральної самосвідомості [8, 170].

Досить активно досліджувалася категорія честі представниками римського стоїцизму – Л. Сенекою, М. Аврелієм, Епіктетом, які стверджували, що честь – це найвища людська цінність, без якої життя не має сенсу. Один із головних постулатів їх школи, що ріднить погляди стоїків з сучасною екзистенціальною парадигмою, звертає нашу увагу на те, що людина не може бути абсолютно вільною, оскільки вона живе за законами того світу, в який потрапляє, проте, може усвідомити й прийняти природний хід життя та з гідністю грати ту роль, яка їй відведена. Людині необхідно зберегти свою сутність, свою честь у будь-яких найскладніших обставинах.

Більш глибоке теоретичне обґрунтування честі відстежуємо з епохи Відродження, де честь визнавалася як здатність людини до самоствердження, самовираження й самоактуалізації.

Педагоги та мислителі епохи Відродження і Нового часу дотримувалися гуманістичного підходу в розумінні категорій честі і гідності, які розглядалися ними як провідні у філософських, етичних і педагогічних аспектах. Зокрема, італійський педагог-гуманіст Джіаноччо Манетті в трактаті «Про гідність і вищість гідності» та італійський філософ Джованні Піко делла Мірандола у творі «Про гідність людини» проголосили принцип високого покликання людини [5, 315]. На думку авторів, особистість повинна опиратися лише на себе, власну гідність та честь.

Англійський філософ Томас Гоббс розглядав честь залежно від особистих здібностей та добродіям людини, які утворюють її могутність [4, 245].

Представник просвітництва Ж.-Ж. Руссо, як і багато його сучасників, пов'язував почуття честі зі свободою вибору й наполягав, що відмовитися від своєї свободи – це означає відмовитися від своєї людської честі, від прав людини, навіть від її обов'язків, що є несумісним з людською природою. За його позицією, людину звеличує моральна честь та гідність, яка походить не від розуму, а від серця [9, 87].

Досліджуючи категорію честі, не можна не згадати при цьому, етичні вчення відомих німецьких філософів-ідеалістів XVIII-XIX ст. І. Канта та Г. Гегеля. У німецькій класичній

філософії принцип честі та гідності особистості найточніше проголосив саме І. Кант. Формулюючи положення категоричного імперативу, він утверджував самоцінність людської особистості. Згідно з його позицією, людина повинна бути гідною, володіти самоповагою, що надає їй честі та є її обов'язком [7, 290].

Г.-В.-Ф. Гегель наголошував на об'єктивності честі, не відкидаючи при цьому її суб'єктивного аспекту. У праці про мораль «Філософія духу» є думка про те, що порушення етичних принципів та норм руйнує людину не тільки морально, але й як особистість з певними ціннісними орієнтирами та честю [3, 612].

Цінними для нашого дослідження є погляди філософа-ідеаліста кінця ХІХ ст. Енштейна, який у своїй праці «Чесність у філософії та праві» говорить про зовнішню честь як етичну оцінку особистості, що згодом переходить у повагу, та внутрішню – як «духовне Я». При цьому дослідник вважає, що обидві форми честі не пов'язані між собою.

Представники неокласичної філософії кінця ХІХ – початку ХХ ст. А. Шопенгауер, а далі С. Керкегор, Ф. Ніцше вивчали природу людини та її честі через проблему волі. Як основа честі розглядалася не лише свобода волі, як утримання від ефектної влади інстинктивної сфери, але й як свобода в межах раціонального вибору, свобода думок, зокрема, в сфері моральності.

Розгляд вище зазначених досліджень філософів дає нам змогу виділити наступні критерії честі людини. Це такі, як моральність (включаючи спрямованість на пріоритетність інтересів іншої людини над власними); розумність й свобода формування думок; особистісна відповідальність (за конкретний моральний вибір і своє життя в цілому); свобода й відповідальність творення власного «Я», самовдосконалення й вольове керування собою.

На сучасному ж етапі дослідження проблеми честі здійснюється як вітчизняними, так і зарубіжними вченими (В. Малахов, В. Мороз, В. Грищук, А. Будкевич, А. Гусейнов, І. Кон, В. Куропатов, М. Г. Товтул, Ю. Феофанов та ін.).

Зокрема, А. Гусейнов та І. Кон визначають поняття «чесність» як категорію моральної свідомості, що розкриває ставлення людини до

самої себе і ставлення до неї з боку суспільства [7, 78].

З позиції загальнолюдських ідеалів, розглядає поняття честі В. Малахов, стверджує при цьому, що честь за своєю сутністю здійснює диференціацію людей у суспільстві, утверджує граничну відмінність можливостей їхньої моральної самооцінки [8, 190].

Згідно з поглядами російського філософа, етика Володимира Блюмкіна, категорія честі охоплює такі значення: цінність людини взагалі (людська честь); цінність певної конкретної особистості (особистісна честь); цінність представника певної спільноти людей; цінність певної спільноти людей (національна честь, честь колективу); свідомість і почуття власної честі; зовнішній вияв свідомості своєї значущості, повага до себе.

Український філософ М. Г. Товтул зазначив, що «чесність – це особливе моральне ставлення людини до себе, що виявляється в усвідомленні своєї самоцінності і моральної рівності з іншими людьми; ставлення до людини інших людей, в якому визначається її безумовна цінність» [10, 145].

Здійснивши аналіз праць зарубіжних та вітчизняних дослідників, стверджуємо, що чесність, з філософської точки зору, – це поняття моральної свідомості людини, що містить у собі моменти усвідомлення індивідом свого громадянського значення й визнання цього значення товариством. Будучи формою прояву відносин індивіда до себе й суспільства до індивіда, чесність відповідним чином регулює поведінку людини і ставлення до неї з боку оточуючих.

Категорія честі відноситься до числа найважливіших категорій професійної етики. Чесність – це позитивна соціально-моральна оцінка людини чи організації, авторитет, репутація, це одне з головних моральних якостей, вищий ступінь чесності, порядності, благородства. Чесність може бути зрозуміла тільки через залучення таких категорій, як гідність, відповідальність, чесність, порядність, правдивість.

Таким чином, вивчення змісту поняття «чесність» як філософсько-етичної категорії дозволяє нам зробити наступні висновки. Чесність, як філософсько-етична категорія – це один із показників моральної цінності люди-

ни, за допомогою якої визначається моральність як окремої людини, колективу, так і суспільства в цілому.

Чесць – це зовнішнє визнання, оцінка дій та діяльність людини з боку інших.

Категорія честі в етиці пов'язується із суспільною оцінкою і визнанням моральних заслуг і достоїнств людини як представника певної спільноти і як виконавця конкретної соціальної ролі.

Почуття честі розглядається як зовнішня моральна якість особистості, благородство душі та чисте сумління; як високе соціальне звання; як сукупність вищих моральних принципів, якими людина керується у своїй громадській і особистій поведінці; як знак уваги, пошани до себе та до оточуючих.

Чесць, як властивість зовнішнього світу особистості, є їй відчуття, їй рівень усвідомлення людиною своїх особистісних можливостей, а також постійне прагнення до їх вдосконалення не тільки через духовне самозбагачення, а й через практичну участь у процесі створення морального потенціалу людства.

Список використаних джерел

1. Аристотель. Евдемова етика. Книга Г (III) / Аристотель // Вопросы философии. – 2002. – № 1. – С. 153-164.

Oksana KOSTASHUK
Chernivtsi

CATEGORY HONOR: A PHILOSOPHICAL-ETHICAL DIMENSION

The article deals with the philosophical and ethical approaches to the interpretation of the concept of «honor». Based on analysis of works of foreign and domestic philosophers of the Enlightenment were singled out individual honor basic criteria such as morality, rationality and freedom of opinion formation, freedom and responsibility to shape their own «I».

The meaning of the phenomenon of honour, the author defines, on the one hand, the functions of humanization of society on the algorithm and logic deployment in socio-cultural space. Claiming that honor is the moral ideal, which determines the integrity and harmony of the social system and human existence in general.

Key words: honor, philosophical thought, morality, consciousness.

Oksana KOSTASHUK
г. Черновцы

КАТЕГОРИЯ ЧЕСТИ: ФИЛОСОФСКО-ЭТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье раскрыты философский и этический подходы к трактовке понятия «честь». На основе анализа работ зарубежных и отечественных философов-просветителей выделены основные критерии чести личности такие, как: нравственность, разумность и свобода формирования мнений, свобода и ответственность создание собственного «Я», самосовершенствования и самоуправления.

Значение феномена чести, автор определяет, с одной стороны, функциями гуманитаризации общества, с другой – алгоритмом и логикой развертывания в социокультурном пространстве. Утверждая, при этом, что честь является тем самым ценностным идеалом, который предопределяет целостность и гармоничность существования социальной системы и бытия человека в целом.

Ключевые слова: честь, философская мысль, мораль, сознание.

2. Борисов С. В. Честь как культурно-антропологический феномен: Эволюция филос. интерпретаций / С. В. Борисов. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 1997. – 215 с.
3. Гегель Г. Феноменология духа / Г. В. Ф. Гегель. – М. : Академический Проект, 2008. – 767 с.
4. Гоббс Т. Левиафан, или материя, форма и власть государства церковного и гражданского / Т. Гоббс // Сочинения в 2 т. / Сост., ред., авт. примеч. В. В. Соколов ; пер. с лат. и англ. – М. : Мысль, 1991. – Т. 2. – 731 с.
5. Гришук О. В. Людська гідність у праві: філософські проблеми / О. В. Гришук. – Л. : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2007. – 428 с.
6. Дяченко К. А. Честь як структурант моральності / К. А. Дяченко // Науковий вісник. – № 7. – Серія «Філософія». – Харків : ХДПУ, 1999. – Вип. 2. – С. 100-106.
7. Кант И. Критика чистого разума / И. Кант // Лекции по этике: Пер. с нем. / Общ. ред., сост. и вступ. ст. А. А. Гусейнова. – М. : Республика, 2000. – С. 284-406.
8. Малахов В. А. Честь і гідність / В. А. Малахов // Етика: курс лекцій: навч. посібник / В. А. Малахов. – К. : Либідь, 1996. – С. 182-188.
9. Руссо Ж. Ж. Об общественном договоре. Трактаты / Ж. Ж. Руссо ; [пер. с фр. А. Д. Хаютина. – М. : КАНОН-пресс, 1998. – 416 с.
10. Савельев В. П. Этика: Короткий навчальний словник: терміни, поняття, персоналії / В. П. Савельев. – Львів : Магнолія 2006, 2007. – 279 с.
11. Філософський енциклопедичний словник. Довідкове видання / Гол. ред. кол. В. І. Шинкарук ; наук. ред. Л. В. Озодовська, Н. Г. Поліщук. – К. : Абрис, Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАУН, 2002. – 744 с.

Стаття надійшла до редколегії 20.01.2016